

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

4. A szubjektivitás paradoxona. (Nietzsche)
4. 3. A szellem felszabadításának útja.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

4.3. A szubjektívitás paradoxona (Nietzsche). A szellem felszabadításának útja.

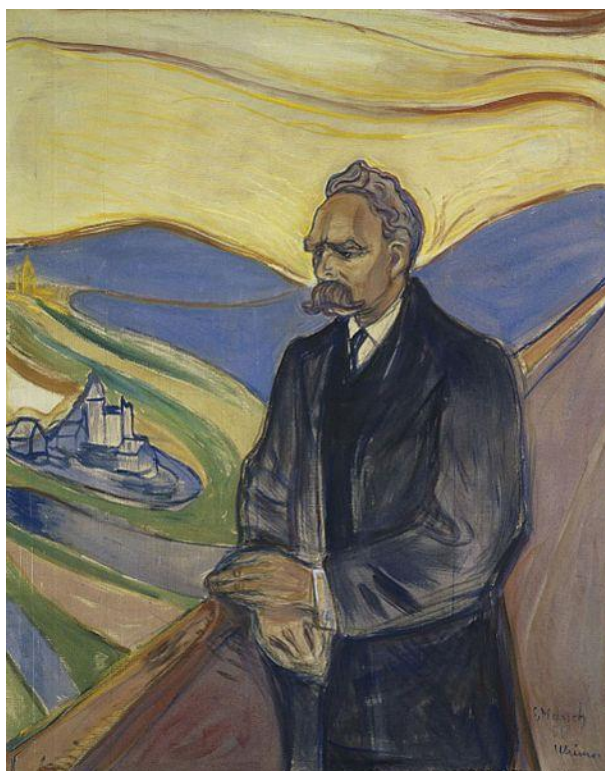
A szemelvények az alábbi Nietzsche-kötetektől származnak:

A vidám tudomány. Ford. Romhányi Török Gábor. Szukits, Szeged, 2003. (VT)

Emberi – túlságosan is emberi. Ford. Romhányi Török Gábor. Szukits, Szeged, 2000. (EE)

Hajnalpír: gondolatok a morális előítéletekről. Ford. Óvári Csaba. Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2009. (H)

Nietzsche személyes és gondolkodói életútjában egyaránt fordulópontot jelentett a Wagnerrel és körével történő szakítás, melyet ő maga is egyfajta válságként, és az azt követő teljes újrakezdésként, önmaga újrateemtéseként élt meg; ennek a folyamatnak az eredménye az ún. szabad szellem-trilógia. (*Emberi, túlságosan is emberi; Hajnalpír; A vidám tudomány*) Témánk szempontjából nem szükséges a művek részletes elemzése, elegendő az alapkoncepció, illetve a fontosabb tézisek körvonalazása.

Edvard Munch: Friedrich Nietzsche (1906)

Értékeink teljes átértékeléshez, mondja Nietzsche, metafizikusból pszichológussá kell válnunk: a hétköznapi, nagyon is emberi dolgok vizsgálatából kell megalkotni az ember tudományát, önmagunk és legfőbb értékeink történeti, azaz időbeli természetét szem előtt tartva. Fontos megjegyezni, hogy **Nietzsche nem megszüntetni, hanem újradefiniálni akarja az igazság fogalmát, figyelembe véve gondolkodásunk és értékítéleteink alapvető irracionálisát.** A **perspektivizmus**nak a szabad szellem-trilógiában kifejtett és megvalósított koncepciója egyenes következménye a plurális, metaforikus igazság gondolatának, ahogyan a Nietzsche-re oly jellemző **aforisztikus stílus** is, melynek rendeltetése éppen az, hogy az igazságok hierarchiáját, és ehelyett egymás mellé rendelve mutassa be azokat.

A „szabad szellem” nemet mond az öröklött értékekre és önmagának teremt igazságot, amely azonban nem „szubjektív” igazság, mert a vizsgálódó szubjektum perspektívája pedig folyamatosan változik, és vele változik a dolog képe, és végső soron maga a szubjektum is. Ez a filozófia „kopernikuszi fordulata” végső, legradikálisabb következménye: **ahogyan nem létezik a dolgok változatlan, magánvaló lényege, úgy nem létezik a velük szemben álló önazonos szubjektum sem.**

„Ülünk a hálónkban, mi, pókok, és bármit is fogunk benne, az semmi más nem lehet, mint ami éppen a *mi* hálónkban megfogható.” (H 117. §)

„Árulóknak kell lennünk tehát, megrögzött hűtleneknek, akik minduntalan elhagyják eszményeiket. Az élet egyik szakaszából a másikba nem lépünk át anélkül, hogy el ne szenvednénk az árulás fájdalmát, és ne okoznánk ilyen fájdalmat.” (EE 629. §)

Szellemünk felszabadításához le kell mondanunk a birtokunkban lévő bizonyosságokról, végső soron önmagunkról, hogy felismerhessük: „lényegünk” épp a folyamatos változásban, önmagunk folyamatos újratereztésében áll. Az „én” – és hozzá hasonlóan az igazság – tehát Nietzschénél nem valami, ami van, hanem olyasmi, amit meg kell teremteni. Nem egymással szemben álló, eleve adott szubjektumban és objektum viszonyában gondolkodik, hanem az önmagát folyamatosan újratermelő életben, ami lényege szerint folyamatos keletkezés.

„A leghatalmasabb teher. - Mi lenne, ha egy napon vagy éjszakán egy démon utánad lopakodna a legmagányosabb magányba és így szólna hozzád: »Ezt az életet, amelyet most élsz és amelyet éltél, még egyszer és még számtalanszor újra kell élned; és nem lesz benne semmi új, hanem minden fájdalomnak, kéjnek, minden gondolatnak és sóhajnak, életed minden kimondhatatlanul apró és nagy eseményének ugyanúgy kell visszatérnie hozzád, ugyanabban a sorrendben és egymásutániségben - pontosan ugyanennek a póknak kell visszajönnie és holdfénynek a fák között, pontosan ugyanennek a pillanatnak és nekem magamnak. A lét örök homokóráját újra meg újra megfordítják - és téged veled együtt, te porszemek porszeme!« (...) Ha e gondolat úrrá lenne rajtad, megváltoztatna teljes valódban, sőt talán föl is örölné; a mindenre és minden dolgokra vonatkozó kérdés: »akarod-e mindezt még egyszer és számtalanszor újra?« nehezedne a legsúlyosabb teherként cselekvésedre? Vagy mennyi jóindulatról kellene tanúbizonyságot tenned önmagad és az élet iránt, hogy soha többé ne kívánj egyebet, csak e végső és örök megerősítést és szentesítést?» (i. m. 341. §)

Maga az élet az, ami a folyamatos keletkezésben mindig újratermelődik, ebben az értelemben örökké ugyanaz marad: élet. Az ember és a világ azonban soha nem kerül szembe egymással kétszer ugyanúgy, ezért nem beszélhetünk változatlan szubjektumról és objektumról, magában való Igazságról.

A démon kérdése egyszerre szól az életről és az igazságról: „akarod-e mindezt még egyszer és számtalanszor újra?” A **hatalom akarása** nem az önazonos szubjektumnak a vele statikusan, tárgyként szembenálló objektív valóság feletti uralma, hanem az akarat mint olyan természetéről tett kijelentés: az akarat nem „szabad”, hiszen mindig önmagát akarja, lényege pedig éppen az, hogy soha nem elégülhet ki. Ez tartja fenn az életet folyamatosan keletkezésékként, melyben minden állapot csak pillanatnyi, hiszen önmagán már mindig is túlmutat: a jelen a múlt és a jövő találkozási pontja, mely ugyanakkor most is éppen mozgásban van, így maga az ember sem más, mint nyitott lehetőség. Az Übermensch az, aki képes magára vállalni az értékteremtés terhét, abban a tudatban, hogy igazsága csakis az övé, érvénye pedig mindössze pillanatnyi.

Ellenőrző kérdések:

1. Hogyan alapozza meg az értékek átértékelésének lehetőségét a folyamatos keletkezés?
2. Mit jelent és hogyan viszonyul egymáshoz a két legfontosabb nietzschei gondolat: az örök visszatérés, illetve a hatalom akarása?

Irodalomjegyzék:

- Tatár György: *Az öröklét gyűrüje*. Gondolat, Bp., 1989.
- Caygill, Howard: „Affirmation and eternal return in the Free-Spirit Trilogy.” In: *Nietzsche and Modern German Thought*. Ed. Keith Ansell-Pearson. Routledge, London-New York, 1991, pp. 216-239.